

מקום המזבח לפי רבי אליעזר בן יעקב / פרופסור אשר ז' קאופמן

מר ידידיה כהנא במאמרו המלומד "שיטת הרמב"ם במקום המזבח" (מעלין בקודש, גיליון ט, עמ' 114-95), עמד על שאלת מיקומו של המזבח בבית המקדש, וכן ניסה "להבין את מערכת הפסקים של הרמב"ם בעניין".

סביר להניח שככל שמקור חז"ל קרוב יותר לתקופה שבה המקדש היה קיים, כך עדותו היא נאמנה יותר. על סמך כלל זה, אין לך מקור יותר נאמן מאשר דברי ר' אליעזר בן יעקב. ר' אליעזר בן יעקב היה עד ראיה למתרחש במקדש, לפי הנשנה במידות (א', ב):

אמר רבי אליעזר בן יעקב פעם אחת מצאו את אחי אמה ישן ושרפו את כסותו. [\[1\]](#)

נאמנות עדותו של ר' אליעזר בן יעקב מפורשת בבבלי (יבמות מט: ובמקבילות שם): "משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי". כלומר, משנתו מועטה אבל נאמנה.

מר כהנא הביא את דברי ר' אליעזר בן יעקב על מקום המזבח שנמסרו בספרא דבי רב (דיבורא דנזבה, פרשה ה, פרק ז). הנוסח הנכון של דברים אלה מובא בכתב-יד וטיקן עברי 31 שהעתקתו נגמרה בשנת התתל"ג (1072-1073): [\[2\]](#)

'צפונה לפני י"י' שהצפון כולו פנוי

דב' ר' ליעזר בן יעקב

המזבח מכוון כנגד חצי פתחו שלהיכל

וכנגד אחת מן הדלתות ומשוך כלפי הדרום

האיור המצורף מראה מבט מלמעלה של המקדש השני, ללא הלשכות סביב העזרה ועזרת הנשים. מתברר שבמידות העזרה האורך היסודי 11 אמות חוזר פעמים רבות. כלומר, המידות נקבעו לפי יחידה של 11 אמות. [\[3\]](#) לדוגמה, לכאורה אורך העזרה, שהוא 187 אמה, נראה חריג. אולם המידה 187 אמה מורכבת מ-17 יחידות של 11 אמות.

האיור מראה את המזבח לפי קביעת ר' אליעזר בן יעקב שקירו הצפוני של המזבח מתלכד עם ציר המקדש, הקו הדמיוני המחלק את העזרה לשני חלקים שווים. אורך המזבח והכבש ביחד הוא 62 אמה (מידות ה', ב), וחצי-רוחב העזרה הוא 67 1/2 אמה (שם). לכן המרחק בין הכבש לכותל העזרה הוא חמש וחצי אמות, שהם חצי יחידה של 11 אמות. אין זאת הוכחה שצודקת שיטת ר' אליעזר בן יעקב, אבל מידה זו של חצי יחידה מוסיפה להתאמה (הרמוניה) הפנימית של מידות העזרה.

לסיום יש להעיר, כי תמוה שבמסכת מידות עצמה המיקום הרחבי של המזבח בלתי-ברור הוא, ולדבר זה אין לי הסבר.

[\[1\]](#) הנוסח על פי מהדורת: א"ז קאופמן, המקדש בירושלם א מסכת מדות, ירושלם התשנ"א 1991, עמ' 41. נוסח ארץ-ישראלי "אמה", לעומת נוסח בבלי בדפוסים "אמא".

[\[2\]](#) בכתב-יד 31 הסימן למקום הוא פרשתה ו' פרק ב'. לפעמים בכתב-יד של דברי חז"ל השם אליעזר מקוצר בצורת ליעזר. לפקסימיליה של כתב-היד: הוצאת מקור, ירושלים התשל"ב 1972, עמ' 12.

[3] א"ז קאופמן, 'זיהוי יחידת המדידה ששימשה במקדש השני', מחקרי יהודה ושומרון קובץ יד (העורך י' אשל), אריאל התשס"ה 2005 (עמ' 89-96).